

A Dignitatis Humanae jelentősége Ernst-Wolfgang Böckenförde gondolkodásában

Jancsó András

1965. december 7-én bocsátotta ki VI. Pál pápa a II. Vatikáni Zsinat Dignitatis Humanae kezdetű deklarációját a vallásszabadságról. A dokumentumot a kurrens szakirodalom is a zsinat legnagyobb hatású eredményének tartja. A nyilatkozat jelentősége abban áll, hogy a Zsinat rögzítette ugyan, hogy a katolikus és apostoli Egyház az egyetlen igaz vallás, de ezzel párhuzamosan kimondta, hogy ez nem ellentétes a vallásszabadsággal, amely az emberi személy méltóságához (dignitatis humanae personae) való jogából fakad. A zsinati határozatot a neves német jogtudós Ernst-Wolfgang Böckenförde is üdvözölte, ugyanakkor rámutatott a zsinatig elvezető út a katolikus egyház „szenvédéstörténete” volt. Előadásom arra a kérdésre kíván választ adni, hogy ki volt Böckenförde és miért érdemes figyelemre megközelítése napjainkban is?

Böckenförde 1930-ban született és 89 éves korában, 2019-ben hunyt el. 1983-tól 1996-ig a német szövetségi alkotmánybíróság bírójaként tevékenykedett. Tanulmányai során két doktori fokozatot szerzett: a jogtudomány területén 1956-ban, majd 1960-ban a történelemtudomány doktorává fogadták. Joachim Ritter – a münsteri egyetem filozófia professzorának – tanítványaként jelentős szerepet játszott a 20. századi német politikai gondolkodás alakításában. Egyike volt azoknak, akik a háború után jelentős szerepet vállaltak a híres jogtudós, Carl Schmitt – akivel szoros barátságot ápolt – munkásságának újra elismerésében. Nevét sokan a róla elnevezett Böckenförde-paradoxonról ismerik, amely egy 1964-es előadásában elhangzott tétel mondatára utal: „A szabadelvű, szekularizált állam olyan előfeltételekből él, amelyeket ő maga sem tud garantálni”.

Böckenförde elkötelezett katolikus volt, akinek a társadalmi kohézióról, az állam és a társadalom morális alapjairól szóló megfontolásaiban megjelenik egy transzcendens dimenzió, azonban ez nem gátolja abban, hogy folyamatos kritikával szemlélje a korabeli katolikus egyházat. Már a híres 1964-es előadást megelőzően intenzív vitákat folytatott az egyház demokrácia felfogásáról a *Das Ethos der modernen Demokratie und die Kirche*, valamint a *Der deutsche Katholizismus im Jahr 1933* esszéiben. A Böckenförde-paradoxon megfogalmazásakor még tartott az a II. Vatikáni Zsinat (1962–1965). Ugyanakkor a Dignitatis humanae kezdetű nyilatkozatot a zsinat utolsó ülésén fogadták el, amely az egyházat a vallásszabadság alapjára helyezte, ezért az előadás (1964) és megjelenés (1967) közötti időszak az „igazság óráját” jelentette a Böckenförde-diktum számára.

Erre a kiemelt jelentőségű lehetőségre utal történelmi példákon keresztül előadásában. A nantes-i ediktum kapcsán idézi a pápai megnyilvánulást miszerint, „ez volt a legrosszabb a világtól”. Hobbes kapcsán fogalmazza meg, hogy „a döntéseket meghozó szuverén állami hatalmat elismerni még nem hittagadás”. A 19. századi keresztény állam eszméjének kapcsán pedig Marx-ot idézi: „Az úgynevezett keresztény állam az állam keresztény tagadása, de semmiképp sem a kereszténység állami megvalósítása”. Ezek tulajdonképpen a kortárs katolikusok és legfőképp az egyház irányába tett kritikai megjegyzések, amelyekkel végső soron a liberális demokrácia elfogadására buzdítja a hívőket. Ahogy záró mondatában

fogalmaz: „a keresztények erre az államra világiasságában ne idegenként tekintsenek, benne ne hitük ellenségét lássák, hanem a szabadság esélyét, amelynek megőrzése és realizálása az ő feladatuk is”.

Böckenförde aktualitását egyrészt tehát az adja, hogy több mint 50 év után ismét feltehető a kérdés: vajon valóban sikerült-e a keresztényeknek elfogadniuk a liberális demokráciát? Másrészt pedig további jelentős munkáiban a katolikus egyház útját mint szenvedéstörténetet bemutató megközelítése unikálisnak számít a kurrens diskurzusban is. Böckenförde már a zsinatot megelőzően – a *Religionsfreiheit als Aufgabe der Christen. Gedanken eines Juristen zu den Diskussionen auf dem Zweiten Vatikanischen Konzil* című tanulmányában – felveti a katolikus tanítás vallásszabadságra vonatkozó tarthatatlanságát. Az 1315-ös tolerancia-elmélet megjelenésétől XII. Piusz pápa rádióbeszédig bezárólag ismerteti azt a „szenvedéstörténetet”, amely végtére is elvezette az egyházat a tolerancia és a vallásszabadság kapujába.